

सार्वजनिक स्थानमा महिलामाथि हुने हिंसासम्बन्धी अनुसन्धानको सारांश

निर्वाचित महिला जनप्रतिनिधिहरूको सार्वजनिक स्थानमा पहुँच तथा उनीहरूमाथि हुने हिंसा, सार्वजनिक स्रोतहरूमा महिलाको पहुँच र स्वास्थ्य क्षेत्रमा हुने विभेद र हिंसामा केन्द्रित रहेर ओरेकले सन् २०२१ मा गरेको अनुसन्धानको सारांश यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । यो अध्ययन नेपालका तीन जिल्ला दाङ, मोरङ र उदयपुरमा गरिएको थियो ।

महिला जनप्रतिनिधि र सार्वजनिक स्थान

महिला जनप्रतिनिधीहरूले सामना गरेका चुनौतिहरूका केही उदाहरणहरू कार्यस्थलमा भेदभाव, स्थानीय चुनावका लागि योग्य महिला उम्मेदवारहरूलाई पार्टीले टिकट नदिने र प्रशासनिक र कार्यकारी भूमिकाहरूमा उनीहरूको नेतृत्वलाई स्वीकार गर्न नसक्ने समावेश छन् । राजनीतिमा महिलाको सहभागितालाई राजनीतिक दलले प्रतिकात्मक रूपमा लिएको देखिन्छ । राजनीतिक दलहरूले नीति निर्माण, योजना र कार्यान्वयनमा सकेसम्म अवरोध सृजना गर्दैनन् भनेर विश्वास गर्ने महिलाहरूलाई सहभागी गराएको उत्तरकर्ताको भनाई थियो । साथै दलित महिला प्रतिनिधिहरूले जातीय हिंसा र भेदभाव समेत सामना गरेका थिए ।

महिला जनप्रतिनिधिहरूको भोगाईमा, वास्तविक कामको आधारमा उनीहरूको कामको मूल्यांकन भएको थिएन । अर्कोतर्फ, पुरुषहरूलाई उनीहरूले जस्तोसुकै कार्यक्षमता प्रदर्शन गरे पनि सम्मानका साथ व्यवहार गरिन्थ्यो, जबकि महिलाहरूले आधारभूत अधिकार प्राप्त गर्न संघर्ष गर्नुपर्थ्यो । पुरुष कर्मचारीहरू वा निर्वाचित अधिकारीहरूले पनि महिला प्रतिनिधिहरूलाई पर्याप्त जानकारी उपलब्ध गराउन असफल भएको महिला जनप्रतिनिधिहरूले बताए ।

कार्यस्थलमा भेदभाव, स्थानीय चुनावका लागि योग्य महिला उम्मेदवारहरूलाई पार्टीले टिकट नदिने र प्रशासनिक र कार्यकारी भूमिकाहरूमा उनीहरूको नेतृत्वलाई स्वीकार नगरिएको महिला जनप्रतिनिधिहरूले बताए ।

महिला जनप्रतिनिधिहरूले समाजले महिला नेतृत्वको भूमिकालाई स्वीकार नगरेको गुनासो गरे । महिलालाई घरको जिम्मेवारीमा देख्न चाहने सोचका कारण नेतृत्वमा पुगेका महिलाहरूले विभिन्न प्रतिबन्धहरूको सामना गर्नुपरेको थियो ।

स्थानीय निर्णय गर्ने समितिहरूमा बहुसंख्यक संख्या पुरुषहरूको छ र उनीहरू कार्यकारी पदमा छन्, तर समितिहरूमा महिलाहरूलाई सदस्यको रूपमा सीमित गराईएको छ ।

महिला जनपदाधिकारीहरूको मानहानि तथा चरित्रहत्या गर्ने कार्यमा सहकर्मीहरू पनि सहभागी भएका थिए ।

महिला जनप्रतिनिधिहरूले उनीहरूको आवाज नसुनिने र आफ्ना प्रस्तावहरू स्वीकार गर्न गाह्रो भएको बताए ।

स्पष्टवक्ताको रूपमा चिनिने महिला जनप्रतिनिधिहरूलाई नगरपालिका, कार्यपालिका र न्यायिक समितिमा अवसरबाट वञ्चित गरिएको घटना महिला जनप्रतिनिधिहरूले उल्लेख गरेका थिए ।

महिला जनप्रतिनिधिहरूले आफूलाई सम्मानपूर्वक व्यवहार नगरेको दाबी गरे ।

एक गाउँपालिकामा उपप्रमुखले उपभोक्ता समितिका दुई ठूला पदमध्ये प्रमुख वा सचिवमा एक महिला हुनुपर्ने नीति ल्याएको र त्यसपछि महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता बढेको बताए ।

न्यायिक समितिमा काम गर्दा महिला जनप्रतिनिधिहरूले प्रायः घरेलु हिंसा, विवाद, ऋण र जग्गा जस्ता नागरिकका विवादहरू समाधान गर्ने कारणले गर्दा सार्वजनिक स्थानहरूमा महिलामाथि हुने हिंसा उनीहरूको प्राथमिकताको क्षेत्र थिएन । विवादहरूमा उनीहरूको प्राथमिक भूमिका मेलमिलापको मध्यस्थता गर्नु थियो ।

पालिकामा लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसा भोगेका महिलाहरूको लागि कोष स्थापना गरिएको थियो । महिलाहरूले कानुनी सहायता, अस्पतालको खर्च र यात्राको लागि सहयोग रकम प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको थियो र उनीहरूको जीविकोपार्जनको माध्यमका लागि समेत रकम उपलब्ध गराइएको थियो ।

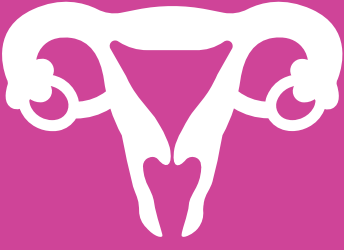

महिला जनप्रतिनिधिहरूको प्राथमिकतामा लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसाका विरुद्धका अधिकांश कार्यक्रमहरू थियो र यसमा जनचेतनाका कार्यक्रमहरू सबै भन्दा बढी थिए ।

“उपमेयरको कामको बोझ धेरै छ तर पालिकाले उपप्रमुखको काम ओभरलेमा पारेको छ । मेयर नभएको अवस्थामा उपमेयरले मेयरको भूमिका निर्वाह गर्छ तर हाप्रो कर्मचारीतन्त्र, समाज र जनप्रतिनिधिहरूले समेत उपमेयरलाई कम आंकलन गर्छन जबकी सबै जना एउटै प्रक्रियामार्फत जनताबाट चुनिएर आएका हुन् ।”

- अनुसन्धानमा सहभागी उपप्रमुख

स्वास्थ्य संस्थाहरू र सार्वजनिक स्थान

स्वास्थ्य संस्थाहरूमा लैङ्गिक मैत्री सेवाहरू उपलब्ध नहुँदा महिला तथा किशोरीहरू स्वास्थ्य सेवा लिन निरुत्साहित हुन्छन्। अहिले प्रत्येक वडामा स्वास्थ्य चौकी र स्वास्थ्य सेवा तुलनात्मक रूपमा पहुँचयोग्य भए पनि महिला स्वास्थ्यकर्मी र महिला कर्मचारीको अभाव रहेको अध्ययनमा सहभागीहरूले औल्याएका थिए। साथै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक सेवा र सेवा सञ्चालनका लागि पर्याप्त भौतिक पूर्वाधार नहुँदा समेत महिलाहरूको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच स्थापित हुन सकेको छैन। सेवाग्राहीमैत्री व्यवहार, गोपनीयताको सुनिश्चितता र स्रोतहरू उपलब्ध भएका कारण ठूला अस्पतालहरू केही सहभागीहरूको रोजाइमा परेको छ। तर यी गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा कमजोर आर्थिक स्थिती रहेका महिला तथा किशोरीहरूको पहुँच बाहिर रहेको छ। साथै अविवाहित महिला र किशोर किशोरीहरूले सहजरूपमा यौन र प्रजनन स्वास्थ्य सेवा लिन सक्ने वातावरण अझै छैन।

लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसाका प्रभावितहरू आफ्नो सम्मान गुमाउने वा परिवारको छवि धमिलो हुने डरले गर्दा प्रायः सहयोग खोज्न हिचकिचाउँछन्। सेवा प्रदायकहरूले आफ्ना समस्याहरू बुझ्छन् वा सकारात्मक रूपमा लिन्छन् भनि विश्वास गर्न नसक्ने हुँदा प्रभावितहरू आफ्ना समस्याहरू लुकाउने प्रयास गर्छन्।

विवाहित सहभागीहरूले आफ्नो यौन र प्रजनन स्वास्थ्यको बारेमा विशेष गरी पुरुष स्वास्थ्यकर्मीसँग कुरा गर्न गाह्रो भएको र महिला स्वास्थ्यकर्मी नहुँदा प्रजनन स्वास्थ्य समस्याहरू लुकाएको बताए।

महिलाको शरीरमाथि आफ्नो नियन्त्रण नहुनु, यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यका विषयमा समाजमा खुलेर बोल्ने र सेवा प्राप्त गर्ने वातावरण नहुँदा महिलाको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार सुनिश्चित हुन सकेको छैन। जसले गर्दा महिलाहरू आफ्नो स्वास्थ्य तथा शरीरको बारेमा निर्णय लिन नसक्ने, तथा आफ्नै शरीरको बारेमा जानकार नहुँदा प्रजनन स्वास्थ्य समस्याहरू लुकाएकर बस्न बाध्य छन्।

विशेष गरी अविवाहित युवती र किशोरीहरूका लागि स्वास्थ्य संस्थाहरूको वातावरण सहयोगी छैन। अविवाहित महिलाहरू यौन र प्रजनन स्वास्थ्य समस्याहरू लिएर आउँदा स्वास्थ्यकर्मीहरूले उनीहरूको चरित्रमाथि प्रश्न उठाउने वा उनीहरू यौनकर्मी हुन् भनी मान्ने समेत गरेको पाइयो।

सरकारी स्वास्थ्य संस्था तथा अस्पतालहरूमा गोपनीयता कायम नहुने र विश्वासको वातावरण निर्माण नहुने प्रमुख समस्या रहेको छ। यी स्थानहरू सार्वजनिक छन् र युवती तथा किशोरीहरू प्रजनन स्वास्थ्य सेवा वा गर्भपतनसँग सम्बन्धित सेवा लिन जाँदा उनीहरूले आफूले चिनेको व्यक्तिलाई संयोगवश भेट्न सक्ने डर समेत रहेको पाइयो।

स्वास्थ्यकर्मीले अनावश्यक रूपमा लुगा फुकाउन आग्रह गर्ने, शरीरका अंगलाई अनुपयुक्त ढंगले छुने र स्वास्थ्य समस्यासँग मेल नखाने अंगको जाँच गर्न खोज्ने जस्ता घटना स्वास्थ्य संस्थामा सामान्य भएको सहभागीले बताएका छन्। साथै डाक्टरले पनि बलात्कार गरेको घटना सार्वजनिक भएका छन्।

अधिकांश स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई आवतजावत गर्न च्याम्प, लिफ्ट र हवीलचेयर जस्ता सहायक उपकरण र दोभासेको अभाव रहेको छ। कतिपय समयमा स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरूले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्दैनन्। अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको आवश्यकता र नाबालिग सम्बन्धी कानुनी प्रावधानहरूबारे चेतनाको अभावले अपाङ्गता भएका बालबालिका आवश्यक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित भएका छन्।

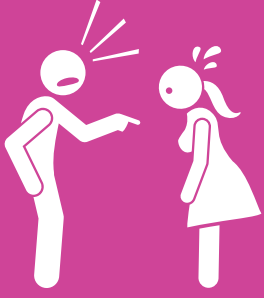
लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यकहरूले पनि चिकित्सकहरूबाट विभेदको सामना गरेका छन्। उनीहरूको यौनिकताका बारेमा अनुपयुक्त प्रश्नहरू सोध्ने, हाँसोको पात्र बनाउने र आवश्यक उपचार प्रदान गर्न पनि हिचकिचाउँने गरेको सहभागीले बताए।

स्वास्थ्यकर्मीहरूले समेत सहकर्मीहरूबाट कार्यस्थलमा दुर्व्यवहार तथा विभेद सामना गर्छन्। उनीहरू शारीरिक दुर्व्यवहार भेल्लु पर्ने वा महिला स्वास्थ्यकर्मीले पुरुष विरामीको उपचार गर्दा बिताउनु परेको समयलाई लिएर नकारात्मक टिप्पणी हुने गर्छ।

“गर्भनिरोध सुई लगाउन जाँदा मलाई एक पुरुष डाक्टरले अनावश्यक रूपमा कपडा खोल्न लगाए। मलाई रिस उठेको थियो तर मैले केही गर्न वा भन्न सकिन। यो मसँग मात्र भएको घटना थिएन, अरु महिलाहरू पनि यस्तै व्यवहारबाट प्रभावित भएका थिए। ती डाक्टर त्यही स्वास्थ्य संस्थामा नै छन्।” - अनुसन्धानमा सहभागी महिला

यस्ता विभेद तथा दुर्व्यवहारका घटनाहरू स्वास्थ्य संस्थामा बारम्बार भइरहँदा पनि त्यस्ता हिंसालाई सम्बोधन गर्ने संयन्त्रहरू प्रायः कमजोर वा अस्तित्वहीन हुन्छन्। त्यसकारण प्रभावितहरू बरु यस्तो दुर्व्यवहार भोग्ने स्वास्थ्य संस्थाबाट टाढा रहने र अन्य ठाउँमा सेवा लिन जान्छन्।

कमजोर सहयोगी संयन्त्र तथा महिलालाई दोषी देख्ने संस्कृति लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसालाई समाजमा सहजरूपमा स्वीकार्ने, हिंसा हुनुका कारणको रूपमा महिलालाई नै दोषी देख्ने र कमजोर सहयोगी संयन्त्रका कारण प्रभावितले सेवा तथा न्यायमा सहज पहुँच पाउन सकेका छैनन् ।

लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसाबाट प्रभावितहरूमा हिंसाको उजुरी गर्ने तथा सहयोग प्राप्त हुने निकायहरूको बारेमा जानकारी नहुँदा प्रभावितले न्याय पाउन सक्ने संभावनामा कमी आउँछ ।

सहयोगी संयन्त्र तथा निकायहरूले समेत जनतासँग विश्वासको वातावरण स्थापित गर्ने र सम्बन्ध निर्माण गर्न कम वा नगन्य प्रयास गरेको पाइन्छ । जसले गर्दा प्रभावितहरूलाई आफूले सहयोग प्राप्त गर्न सक्ने निकायको बारेमा जानकारी भएपनि संयन्त्रहरूमा विश्वास नहुने भएकाले उनीहरू न्याय प्राप्त गर्ने तर्फ पहल गर्दैनन् ।

प्रभावितलाई सेवा प्रदायकहरूले गर्ने अपमानजनक व्यवहारका कारण प्रभावितहरू सेवा प्रदायकबाट नै थप हिंसामा पर्दछन् । प्रभावितहरूसँग प्रायः अनावश्यक प्रश्नहरू सोधिएको, यौनदुर्व्यवहारको घटनामा हाँसोको पात्र बनाइएको, सानै उमेरमा हिंसाको उजुरी लिएर गएको भनेर गाली खानुपरेको जस्ता दुर्व्यवहार भएको सहभागीले बताए ।

सेवा प्रदायकहरूबाट हुने अपमानजनक व्यवहार र दुर्व्यवहार तथा सेवा प्रदायक महिला नभएको कारण सो सेवा प्रदायकबाट सेवा नलिएको सहभागीले बताए ।

सहयोगी संयन्त्रहरूमा महिला तथा यौन तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक कर्मचारी वा प्रतिनिधि नहुँदा समस्या बताउन वा सहयोग माग्नुका लागि अप्ठ्यारो भएको सहभागीले महसुस गरेका थिए । सहयोग गर्ने पदहरूमा महिला अधिकारीहरू भएको ठाउँमा प्रभावितले आफ्ना समस्या सहज राख्न सकेका थिए । प्रभावितले सेवा लिने प्रक्रिया सरल र सहज हुनुका लागि लैङ्गिकमैत्री तथा प्रभावितमैत्री महिला कर्मचारी र सेवा प्रदायक आवश्यक छ ।

सेवाग्राहीहरूले सार्वजनिक निकायहरूको निष्ठा र पारदर्शितामा अलिकति पनि विश्वास नभएको बताए । सेवाप्रदायकहरूमा सेवा लिन गएकाहरूले शक्ति र पहुँच नहुँदा सेवा र न्याय प्राप्त गर्न नसकिने आफ्नो भोगाई रहेको बताए ।

सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरू, प्रहरी, न्यायिक समिति जस्ता सहयोगी संयन्त्रमा सेवाग्राहीले लिएको सेवा र व्यक्तिगत कुराहरूको गोपनीयता कायम नहुने बताए । साथै छुट्टै कोठा जस्ता पूर्वाधारहरू समेत नहुँदा सहभागीहरूले सहयोगी निकायबाट सेवा र न्यायका लागि थप कदम नउठाएको बताए ।

भ्रष्टाचलितो तथा जटिल सहयोगी संयन्त्र तथा न्यायिक प्रक्रिया, न्याय प्राप्त गर्नका लागि लाग्ने समय र आवश्यक खर्चको प्रबन्ध गर्न नसक्ने कारणले गर्दा प्रभावितहरूले प्राय मुद्दाहरू बिचमै छोड्छन् ।

प्रभावितहरूलाई कानुनी कागजातहरू प्रस्तुत गर्न, लिखित उजुरी प्रस्तुत गर्न र प्रमाणहरू सङ्कलन गर्न बाध्य पार्ने सहयोगी संयन्त्रले प्रभावितहरूलाई सेवा र सहयोग खोज्नबाट सजिलै रोक लगाउन सक्छ ।

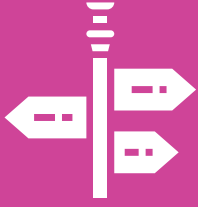
प्रभावितको हित र सुरक्षाभन्दा मेलमिलाप रोज्न बाध्य पार्ने सहयोगी संयन्त्रहरूका कारण महिलाहरू बारम्बार हिंसा सहेर बाच्न बाध्य भएका छन् भने सहयोग र न्याय खोज्न उनीहरू निरुत्साहित भएका हुन्छन् ।

न्यायिक समितिले काम गर्दा सुनुवाई कक्ष, सचिवालय, र कानुनी सल्लाहकारको काम एउटै कोठाबाट सञ्चालन भइरहेको पाइएको थियो जसले गर्दा प्रभावितहरू कोठामा आवतजावत गर्ने अपरिचितहरू र असम्बन्धित पक्षहरूका अगाडी आफ्ना समस्याहरू राख्न बाध्य भएका थिए ।

“मैले भोगेको समस्या म एकलै गएर प्रहरीलाई बताए भने उनीहरू मलाई कहिल्यै विश्वास गर्दैनन् ।” - अनुसन्धानमा सहभागी किशोरी

“सरकारी सेवा प्रदायकहरूकोमा गोपनीयता कायम हुँदैन । स्थानीय अस्पतालमा मैले मेरो स्वास्थ्य जाँच गराए भने त्यो कुरा गाउँभरि थाहा हुन्छ । अनि अति संवेदनशील मुद्दा आउने प्रहरी चौकी वा न्यायिक समितिमा समेत स्थिती त्यही छ । यी ठाउँमा धेरै व्यक्तिहरू आउने हुँदा धेरै व्यक्तिहरू कुरा गर्ने चाहन्छन् । - अनुसन्धानमा सहभागी महिला

निर्वाचित महिला प्रतिनिधि

- राजनीतिक दल र राष्ट्रले देशको सामाजिक तथा राजनितिक परिवर्तनका लागि महिलाहरूले पुऱ्याएको योगदानको कदर र सम्मान गर्दै महिलाको नेतृत्वलाई उनीहरूको अधिकारको रूपमा स्वीकार गर्नुपर्ने ।
- महिला जनप्रतिनिधिहरूको पारिवारिक, सामाजिक र राष्ट्रकै श्रोतमाथि पूर्ण रूपमा पहुँच स्थापित गर्नका लागि महिलालाई हेरिने दृष्टिकोणमा परिवर्तन ल्याउन सामाजिक रूपान्तरणको अभियानलाई सशक्त र निरन्तरता दिनुपर्ने ।
- प्रभावितहरूलाई सम्मानजनक सहयोग प्राप्त गर्ने वातावरणका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरू निर्माण गर्नुपर्ने ।
- प्रभावितहरूलाई सहयोग गर्नका लागि मानवस्रोत संशाधन जस्तै मनोसामाजिक परामर्शकर्ता, उजुरी दर्ता गर्न वा आवेदनहरू लेख्ने सहयोगीको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- महिलाको समानुपातिक समावेशी सहभागीता र नेतृत्वको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने ।

सहयोगी संयन्त्र तथा हिंसा हुने स्थानको रूपमा स्वास्थ्य संस्थाहरू

- लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसाका प्रभावितहरूको पहिचान र उनीहरूसँग समानुभूतिपूर्ण व्यवहार र अन्तरक्रिया गर्नकालागि स्वास्थ्यकर्मीलाई तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक समुदायका सेवाग्राहीसँग समानुभूतिपूर्ण व्यवहार तथा अन्तरक्रिया गर्ने भन्ने बारेमा तालिम उपलब्ध गराउने र व्यक्तिगत प्रश्नहरू सोध्नु अघि अनुमति लिने सम्बन्धमा प्रशिक्षित गर्नुपर्ने ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको आवश्यकताहरूका सम्बन्धमा सेवाप्रदायकहरूलाई तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि न्याय, ट्याक्टाइल टाईलहरू, र ब्रेल साइनपोस्टहरू जस्ता पहुँचयोग्य भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण गर्ने, र सहयोगी सामग्रीहरू जस्तै हवीलचेयर र सेतो केनहरू पनि उपलब्ध गराउनु पर्ने ।
- स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सांकेतिक भाषाका दोभासेको व्यवस्था गर्ने वा तालिम प्रदान गर्नुपर्ने ।
- सेवा प्रदायकहरूलाई गोपनीयता र सहमतिको महत्वको बारेमा सूचित गराउनुपर्ने र परामर्शको क्रममा गोपनीयता कायम राख्न छुट्टै कोठाहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- स्वास्थ्य संस्थाहरूमा कर्मचारीहरूलाई लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसा र कानुनी प्रावधानकाबारेमा प्रशिक्षण दिई एक जना लैङ्गिक फोकल व्यक्ति तोक्नु पर्ने ।
- कार्यस्थलमा हुने विभेद र दुर्व्यवहारको उजुरी दर्ता गर्न संयन्त्र स्थापना गरी प्रयोग गर्नुपर्ने ।
- कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार (निवारण) ऐन, २०७१ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने र कार्यस्थलमा हुने सबै प्रकारका हिंसालाई सम्बोधन गर्न ऐनमा आवश्यक संशोधन गर्नुपर्ने ।
- सबै अनौपचारिक क्षेत्रहरूमा कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार (निवारण) ऐन, २०७१ लागु गर्नुपर्ने ।

- महिला र किशोरकिशोरीको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको सुनिश्चितताका लागि विशेषज्ञ महिला चिकित्सकको संख्यामा वृद्धि गर्नुपर्ने ।
- यौन र प्रजनन स्वास्थ्य समस्याहरूको निदान र उपचारको लागि विशेषज्ञ चिकित्सक कर्मचारी र उपकरणहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- मानसिक स्वास्थ्यका सवालहरूमा तालिम तथा सचेतनाका कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसा र यससँग सम्बन्धित स्वास्थ्य जोखिमहरूका बारे जनचेतना जगाउनु पर्ने ।
- शिक्षक, अभिभावक र विद्यार्थीहरूका लागि विद्यालयमा यौन र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारका बारेमा सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने ।
- कर्मचारीहरूलाई किशोरकिशोरीहरूको यौन र प्रजनन स्वास्थ्यका आवश्यकता बारे सचेत बनाउनु पर्ने ।
- किशोरकिशोरी र महिलाहरूले प्राप्त गर्नुपर्ने सेवाहरूको गुणस्तर र प्रभावकारिता निरन्तर अनुगमन गर्नुपर्ने ।

प्रभावितहरूको न्यायमा सम्मानित पहुँचको सुनिश्चितता

- लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसाका सहयोगी संयन्त्रहरूमा आवश्यक पूर्वाधार, तालिम र सहायता उपलब्ध गराई गुणस्तरीय, निष्पक्ष र विशेषज्ञ सेवाहरू प्रदान गर्नुपर्ने ।
- सहयोगी संयन्त्रहरूबाट सेवाग्राहीले कुनै डर वा संकोच विना सेवा लिनका लागि सेवा प्रदायकहरू र सेवाग्राहीहरूविरुद्ध समष्ट्र सम्बन्ध वातावरण निर्माण गर्ने उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने ।
- लैङ्गिक हिंसा निवारणकोषमा हिंसा प्रभावितहरूको विना ऋणभत्त सहज पहुँच स्थापना गर्नुपर्ने ।
- प्रभावितले न्याय नपाउँदासम्म आफ्ना मुद्दाहरू अगाडि बढाउन सक्ने स्थितिका लागि उनीहरूलाई थप सहायता र स्रोतहरू उपलब्ध गराउनु पर्ने ।
- विभिन्न पृष्ठभूमिबाट आएका सबै प्रभावितहरूकालागि न्यायिक तथा सहयोगी संयन्त्रहरूका प्रक्रियाहरूलाई सरल बनाउने ।
- प्रभावित तथा सहयोगी संयन्त्रहरूलाई सहायता गर्न केशवर्करहरूलाई प्रोत्साहन तथा सुरक्षा गर्नुपर्ने ।
- सहयोगी संयन्त्रहरूले प्रभावितलाई थप दुर्व्यवहार तथा विभेद नगरेको सुनिश्चित गर्न सम्बन्धित निकायहरूको निरन्तर अनुगमन गर्नुपर्ने ।
- समाजमा लैङ्गिक विभेदमा आधारित हिंसाका बारेमा शिक्षा तथा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।
- हिंसा प्रभावितले आफुमाथि भएको अन्याय बारे कुनैपनि न्यायिक निकायमा गएर उजुरी (लिखित, मौखिक) गरेमा तत्काल हिंसा प्रभावितलाई प्राथमिकतामा राखेर उचित संबोधन गर्नुपर्ने ।
- राज्यले हिंसा प्रभावितहरूको आत्मसम्मान सहितको सामाजिक पुनर्स्थापना नीति निर्माण गरि लागु गर्नुपर्ने ।

